

Horodenska Kateryna. Correlation of Proper Prepositional and Improper Prepositional Features in the Conception of Preposition as a Word-morpheme of I. R. Vykhovanets. This article analyzes the principles of separation of prepositions in a separate type of words-morphemes in semantic-grammatical classification of lingual units of I. R. Vykhovanets. The expressing of typical or proper prepositional and atypical or improper prepositional functions of prepositions determined by their two related positions – internal and external. Marked asymmetry in expressing proper prepositional and improper prepositional functions in the internal position. Of the three internal position – near the noun, after the verb and near the numeral – typical for preposition is only one – the position near the noun, because in it preposition realizes itself as a mean of adverbialization of the noun. Among the six external position in which prepositions are used with the nouns, most filled proper prepositional position is the position of the determinant, since it is the only position for all temporal and logical prepositions that with help of nouns form the adverbs. Two other proper prepositional external positions – positions of controlled secondary member of the sentence, dependent of the verb of static and dynamic localization, are somewhat weaker filled. The rest of the external position classified as improper prepositional because they are not in adverbial area. Based on this correlation of expressions of proper prepositional and improper prepositional functions in internal and external positions concluded that there is a wide peripheral zone inside the preposition as a separate type of functional words-morphemes, that is not typical for notional part of speech.

Key words: functional words-morphemes, prepositions, proper prepositional and improper prepositional functions, adverbialization of the noun, verbal-postfix combination, internal positions, external positions.

УДК 81'367.625(161.2=111):81-115

*Ніна Іваницька
Наталія Іваницька*

МІЖМОВНА КОРЕЛЯЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІЄСЛІВ ІЗ ОЗНАКОЮ «ПОЧИНАЛЬНІСТЬ» ТА ЇХНІХ АНГЛІЙСЬКИХ ВІДПОВІДНИКІВ

Пропонована стаття містить результати міжмовного аналізу українських дієслів та їхніх англійських відповідників, об'єднаних ознакою «починальність» як однією з мікрокатегорій дієслівної категорії «процесуальність». Увагу зосереджено на кореляції синтетичних та аналітичних засобах вираження цієї мікрокатегорії в кожній із мов. Установлено системні закономірності кореляції

українських та англійських мовних структур, якими виражаються процесуальні мікроденотати з фазовою ознакою «починальність». Доведено, що починальність» як фазове значення дієслівного роду морфолого-словотвірної категорії аспектуальності є більшою мірою дериваційним, ніж морфологічним за внутрішньою природою. З'ясовано, що фазове значення «починальність» властиве переважно українським дієсловом та англійським описовим конструкціям, які виражають процесуальний мікроденотат «діяльність – звучання», «діяльність – різноспрямований рух»; для інших мікроденотатів значення «починальність» є менш властивим в обох мовах. Визначено, що вираження починальності в українській дієслівній системі засвідчує граматичний синтетизм цієї категорії, тоді як описові англійські конструкції з «*to begin*» – майже суцільний аналітизм відмежування цього значення в морфолого-дериваційній категорії аспектуальності в англійській мові.

Ключові слова: українська дієслівна система, англійська дієслівна система, процесуальний денотат (мікроденотат), семантична ознака «починальність».

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. У дослідженнях із контрастивістики зіставляють одиниці й категорії різних рівнів мовної системи, з-поміж яких на особливу увагу заслуговує дієслово. Його вважають достатньо дослідженим і водночас проблемним та до кінця не вичерпаним у зіставному аспекті, зокрема в українсько-англійській паралелі. Попри значні здобутки в лінгвальній інтерпретації дієслівних систем, особливо в межах внутрішньосистемних описів у славістиці та германістиці (О. О. Потебня, Ю. Д. Апресян, І. В. Арнольд, В. М. Русанівський, Ю. О. Жлуктенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова, Г. Г. Почепцов, О. І. Смирницький, Т. Є. Масицька, Ф. С. Бацевич, В. Д. Калішченко, Ш. Р. Басиров, І. В. Корунець, М. І. Калько, О. І. Леута, В. Levin, Ch. Fries, R. Quirk, T. Rapoport, A. McMillion, G. Leech, F. Palmer), коло дискусійних питань, так чи інакше дотичних до їхнього контрастивного українсько-англійського вивчення, залишається доволі обсяговим. Зокрема, **актуальним** для двостороннього зіставлення виступає комплексне дослідження їхньої синтагматики, проведене в проекції на обрану *tertium comparationis* (основу зіставлення), якою в наших роботах виступає категорія «процесуальність». Стаття продовжує серію публікацій із проблеми зіставного вивчення дієслівних систем української та англійської мов, зокрема корелятивності дієслівного вираження процесуальних денотатів (мікроденотатів) у цих мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у компаративістиці виразною є орієнтація дослідників на денотативний принцип вивчення виражальної системи мовних одиниць, що простежується в концепціях О. С. Кубрякової, Н. Д. Арутюнової, І. В. Арнольда, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, С. О. Соколової, О. О. Селіванової, Л. І. Мацько, Л. О. Пустовіт, В. М. Манакіна, В. І. Кононенка, О. О. Тараненка, Н. Л. Іваницької, В. В. Жайворонка, М. І. Гонянич, М. Я. Плющ, Ф. С. Бацевича, П. С. Дудика, Н. І. Бойко, В. В. Левицького, А. А. Уфімцевої, Л. Г. Верби, І. В. Корунця, В. І. Карабана та ін.

Метою дослідження є встановлення системних закономірностей кореляції українських та англійських мовних структур, якими виражаються процесуальні мікроденотати з фазовою ознакою «починальність». **Об'єктом** дослідження, результати якого подано в статті, є дієслова української та англійської мов у їхній проекції на денотат як «третій член» зіставного аналізу [8]. **Предметом** дослідження є система українських дієслів, якими виражаються мікроденотати з фазовою ознакою «починальність» та їхні англійські відповідники, зафіксовані в словниках [1; 2; 12; 13]. Дослідження виконано на **матеріалі** українських дієслів, поданих в 11-томному тлумачному Словнику української мови (СУМ) із позначкою «почати» та англійських відповідників, поданих у перекладному Великому українсько-англійському словнику (ВУАС) із позначкою «to begin».

Аналіз здійснено в денотативно-словесному форматі вивчення дієслівних систем української та англійської мов, який передбачає залучення теоретичних відомостей про дериваційні особливості українських дієслівних номінацій у їхній проекції на інваріантні процесуальні денотати та виділені в їхніх межах основні мікроденотати [5].

Частковими завданнями аналізу були такі: а) обґрунтувати «починальність» як фазову денотативно-онтологічну властивість процесуального денотата (мікроденотатів); б) у відібраних з українського словника дієсловах, які словесно (однослівно) відтворюють мікроденотати з ознакою «починальність», виявити форми їхнього вираження; в) у системі англійських відповідників виділити формальні засоби вираження мікроденотатів і зробити відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як уже неодноразово наголошувалося, процесуальні інваріантні денотати в сукупності семантичних (семантичного макрокомпонента) та формальних (формально-граматичного ма-

крокомпонента) параметрів, лише узагальнено диференціюють онтологію теоретичних узагальнень [6]. Конкретизована система мікроденотатів (напр., «суб'єктна дія – мовлення», каузована на об'єкт дія – переміщення», «процесуальне відношення частина/ціле» і т. д.) уможлиблює на основі спільних, більшою мірою конкретних диференційних ознак (семантичних і формальних) розмежовувати й зіставляти їхні виражальні, зокрема дієслівні, засоби і форми в обох мовах.

Денотативно-словесний формат аналізу дієслівних систем української та англійської мов передбачає залучення відомостей про дериваційні особливості українських дієслівних номінацій у їхній проекції на основні процесуальні денотати (дії, стану, процесу, відношення) та на виділені в цих межах їхні основні мікроденотати.

У реалізації поставленої в дослідженні мети і в розв'язанні часткових завдань ми виходимо з того, що денотативна природа процесуальних найменувань включає в себе різновекторну систему ознак, які, конкретизуючись на осі «денотат – мікроденотат», уточнюють і поглиблюють класифікацію дієслів кожної мови і водночас уможлиблюють їхнє міжмовне зіставне вивчення.

Об'єднання дієслів за денотативними (мікроденотативними) характеристиками, зрозуміло, є дещо умовним, оскільки дієслівні лексеми і їхні словоформи можуть бути позначені семантичними, формальними, як і стилістичними особливостями. Пор., наприклад, укр. *працювати, попрацювати, запрацювати, відпрацювати, попопрацювати, напрацюватися*. У науці такі дієслівні особливості розглядаються в аспекті категорійних видорозрізнявальних значень, з одного боку, та родо- чи способововизначальних, з іншого (Ю. С. Маслов, О. В. Бондарко, В. М. Русанівський, А. П. Грищенко, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, К. Г. Городенська, С. О. Соколова).

Кількість, назви, як і розрізнявальні ознаки родів дії в системі українських дієслів у різних авторів неоднакова (В. М. Русанівський, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко, С. О. Соколова, А. П. Загнітко). Усе ж цей напрям вивчення дієслова у взаємозв'язку морфологічних, дериваційних, як і стилістичних ознак не лише актуалізувався, але й, можна вважати, достатньо зреалізував себе, зокрема, в ученні про роди (способи) дії як дієслівну морфолого-словотвірну категорію. К. Г. Городенська зазначає, що «...з категорією виду зазначену вище категорію об'єднує те, що вона ґрунтується на семантичній опозиції цілісність/нецілісність дій, станів, процесів» [3, с. 235].

Дієслова української мови, що належать до групи фазових (часових) одновидових дієслів (доконаного виду) – «починальні» та їхні англійські відповідники проєктують вираження дії (стану) на процесуальний денотат (мікроденотати) із ознаками: цілісність, фазова членованість, починальність. Ці ознаки склали комплекс емпіричних, як і формальних підстав виділення номінацій в українській та англійській мовах: укр. *застогнати* – англ. *to begin to moan, to groan* [2, с. 212]. *Застогнав*: а) цілісна процесуальна дія/стан; б) є фазово членованою; в) дія/стан характеризує «починальність» (від певного моменту): *застогнав (застогне) – began to moan (will begin to moan)*.

Вихідною гіпотезою пропонованого дослідження послужила теза про корелятивну своєрідність вираження процесуальних мікроденотатів із ознакою «починальність» українськими дієсловами та їхніми відповідниками в українській та англійській мовах.

Однією з часткових деталізацій (конкретизацій) мікроденотатів є т.зв. «починальність», яку ми кваліфікуємо як властивість денотата, що виявляється у його внутрішній фазовій визначеності від певного моменту розгортання процесуальності. Пор., напр., укр. *Щебетав там соловейко в лузі на калині* (Нар. тв.) і *Защебетав соловейко....* Дієслово *щебетав* виражає мікроденотат «суб'єктна діяльність – звучання» як процесуальну ознаку, віднесену в площину минулого. На відміну від цього, дієслово *защебетав* виражає процесуальний мікроденотат, конкретизований фазовою обмеженістю (*Соловейко защебетав* – дія «звучання», продукована суб'єктом, почалась, результативно оформилась, матеріалізувалась). Мікроденотат «суб'єктна діяльність – звучання» видозмінився, онтологічно увиразнився, конкретизувався в його фазовому вимірі («починальність»).

«Починальність» властива мікроденотатам, які виявляють свою денотативно-онтологічну природу як фазово членовані субстанції з притаманними їм виражальними засобами, властивими кожній мові.

Загалом вираження фазової ознаки денотата «починальність» добре фіксує і відтворює у відповідних статтях тлумачний Словник української мови, подаючи ремарки у вигляді «почати + інфінітивна форма дієслова»: *закричати* – *почати кричати; загаласувати, залементувати* [12, III, с. 167]; *завібрувати* – *почати вібрувати* [12, III, с. 56]; *заклопотатися* – *почати клопотатися, поратися коло чого-небудь; занепокоїтися, затурбуватися чим-небудь* [12, III, с. 150].

За цією формально зафіксованою в Словнику ознакою було відібрано 820 українських дієслів, однослівна природа яких забезпечує вираження в основному нерозчленованих денотатів дії, стану. Тотожна інформація подана також у перекладному Великому українсько-англійському словнику до 178 дієслів, що дало можливість вибрати англійські відповідники до українських дієслів і створити в такий спосіб мовну базу даних, на якій проводилося дослідження вираження процесуальних денотатів (мікроденотатів) із ознакою «починальність» українськими дієсловами та їхніми відповідниками в англійській мові.

Відображення в перекладному словнику ознаки «починальність» (за допомогою англ. *to begin*), як і «нехтування» нею в перекладах дієслів із притаманною їм семантичною, як і формальною визначеністю цієї ознаки, суттєво засвідчує її своєрідність в категорійній системі англійської мови, зокрема в аспектуально-дериваційній площині.

«Починальність» як фазову ознаку найчастіше виявляють українські дієслова: дії (*забуксувати, заклепати, завеслувати, закашляти*); руху (*закрутитися, закружляти, задвигтіти, задвиготіти, закружляти, заколиватися, завертітися, заворушитися, затупцювати*); звучання (*зазвучати, закрятати, закумкати, заклекотати, заклекотіти, заклацати, закихкати, запихкотіти, закахикати, зажурчати, забуркотіти, забуркотати, завалувати (несамовито загавкати – про собак), задзижчати, задзеленчати, задзеленькати, задзвонити, задержати, задирчати, загурчати, загупати, загрюкати, забекати, забовкати, забренькати, забриніти, задзвеніти, забринькати, забриньчати, закугикати, закудкудахкати, закиркати, замекати, закахкати, загавкати, замекати, закукурікати, забекати, замукати*); стану (*закуритися, заклубитися, заклуботати, заклуботатися, закрутитися (про голову), закрасуватися, забов'язувати, завередувати, завиднітися, завечоріти, завесніти, захурделити, захвилюватися, затурбуватися, занепокоїтися*).

Склад українських дієслів, які виражають денотати дії та стану із ознакою «починальність», значно розширюють:

а) дієслова з підсиленням первинним значенням: *задудніти* (*почати дудніти*) [12, III, с. 116] – *задудоніти* (підсил. до *задудніти*) [12, III, с. 116]; *задзявкати* (*почати дзявкати*) [12, III, с. 108] – *задзявкотіти* (підсил. до *задзявкати*) [12, III, с. 108]; *задзюрчати* (*почати дзюрчати*) [12, III, с. 107] – *задзюркотати, задзюркотіти*

(підсил. до *задзюрчати*) [12, III, с. 107]; *задзенькати* (почати дзенькати) [12, III, с. 107] – *задзеленькотати, задзеленькотіти* (підсил. до *дзеленькати*) [12, III, с. 107]; *задеренчати* (почати деренчати) [12, III, с. 105] – *задеренькотати, задеренькотіти* (підсил. до *задеренчати*) [12, III, с. 105]; *загелгати* (почати гелгати – про гусей) [12, III, с. 75]– *загелготати, загелготіти* (підсил. до *загелгати*) – *загелкотати* (почати гелкотати) (підсил. до *загелкати*) [12, III, с. 75]; *загуркати* (почати гуркати, видаючи, утворюючи гуркіт, стук, шум) [12, III, с. 84] – *загуркотіти, загуркотати* (підсил. до *загуркати*) [12, III, с. 84]; *забрязкати* (почати брязкати) [12, III, с. 30] – *забрязкотіти, забрязкотати* (підсил. до *забрязкати*) [12, III, с. 30];

б) дієслова з образним значенням: *закресати* (*Закресати в бронзу монументів*) [12, III, с. 148]; *закліпати* (*Сонце закліпало вогниками*) [12, III, с. 149]; *зазоріти* (*Зоря вечірня зазоріла*) [12, III, с. 129]; *закувікати*: *Не кувікай!* (про людину, образливо, виражаючи негативне ставлення) [12, III, с. 134]. Образні уживання, особливо автосемантичних дієслів у проекції на суб'єктні мікроденотати дії та стану, дещо ослаблюють ознаку «починальність», натомість виявляють перехід (чи залишок синкретизму) до вираження процесуального денотата стану: *забродити* (*Повітря забродило пахощами*) [12, III, с. 29]; *зацарювати* (*поширитись, почати переважати – про тишу, злагоду, спокій*) [12, III, с. 282]; *закупатися*: *Розійшлися чорні хмари і в озерах сонце закупалося* [12, III, с. 173];

в) лексеми, уживані в розмовному мовленні: *закривуляти* (почати пересуватися по непрякій лінії, відхиляючись то в один, то в другий бік) [12, III, с. 166], *закомизитися* (почати комизитися, виявляючи небажання зробити що-небудь) [12, III, с. 154], *заковзати* (почати ковзати; *заковзатися*) [12, III, с. 151], *закепкувати* (почати кепкувати, глузувати) [12, III, с. 141], *заканючити* (почати канючити) [12, III, с. 138], *задибати* (почати дибати = піти дибаючи) [12, III, с. 108], *забрехати* (почати брехати = загавкати (про собак)) [12, III, с. 28], *загаркати* [12, III, с.71], *загарцювати* (про коней) [12, III, с. 72], *зачеркати* (почати швидко писати) [12, III, с. 402], *захрускати* (видавати хрускіт), *захрускотіти, захарчати* [12, III, с. 358], *захаркати, захаркотати, захаркотіти* [12, III, с. 382], *заулюлюкати* [12, III, с. 375], *затюпати* (піти дрібними кроками) [12, III, с. 368], *затріскотати* (заговорити швидко, скоромовкою) [12, III, с. 366];

г) діалектизми: *закукурічитися* (розпалитися, розсердитися) [12, III, 173], *закрутитися* (про долю) [12, III, 162], *закоштувати,*

покуштувати (*покоштувати*) [12, III, с. 162], **закопотіти**, **затопотіти** [12, III, с. 158];

г) рідко вживані українські дієслова: **зав'юнитися** (в знач. «закрутитися», «почати рухатися») [12, III, с. 31], **захрупостіти** (*захрустіти*) [12, III, с. 184].

Частотність уживань українських дієслів, наприклад, звучання, зумовлюють кілька чинників, серед яких особливо виділяються варіювання суфіксальних словоформ того самого дієслова та переносність ознак у межах предметних субстанцій «живе – неживе» аж до безособових узагальнень. Так, наприклад, українське дієслово **закурлюкати** (*закурликаю, закурликаєш – закурличу, закурличеш*) і **закурлюкати** – *почати курлюкати* (про журавлів) тлумачиться «утворювати звуки, що нагадують курликання журавлів» [12, III, с. 175]. Узагальненість процесуальної ознаки, вираженої цими дієсловами, досягає максимуму у відриві від конкретного предметного денотата «птах – журавель» й поєднання її з абстрактним *щось*, відсутність якого є нормативно узвичаєним явищем в українській мові: *У трубці щось запищало, закурликало, загуло, ну, точнісінько тобі лірник заграв* [12, III, с. 175] – пор.: *У трубці запищало, закурликало, загуло...*; укр. **закукурікати** (*почати кукурікати*) → *На повний голос залився магнітофон. Заверещало, засвистіло, закукурікало і занявчало покотячому* (Ю. Збанацький).

Вираження процесуальних мікроденотатів із ознакою «починальність» виявляє такі формальні кореляції в українській та англійській мовах.

I. Українське дієслово з префіксом **за-** – англійське словосполучення **to begin** + інфінітивна форма дієслова (найчастіше), **to begin** + дієслово з **-ing** (рідше):

– суб'єктна діяльність – фізична дія з ознакою «починальність»: укр. *загорятися, загоратися* – англ. *to begin to burn* [2, с. 192], укр. *зажестикуювати* – англ. *to begin to gesticulate* [2, с. 194], укр. *заіскритися* – англ. *to begin to sparkle* [2, с. 195], укр. *закрапати* – англ. *to begin dripping* (закрапав дощ – *It has begun to rain* [2, с. 198], укр. *закурити* – англ. *to begin to smoke* [2, с. 199], укр. *заплякати* – англ. *to begin to champ* [2, с. 206], укр. *зашкрябати* – англ. *to begin to scrape, to scrub*; (кігтями) *to begin to claw, to scratch* [2, с. 217], укр. *замиготіти* – англ. *to begin to flash, to gleam, to glimmer, to*

- twinkle, to blink* [2, с. 201], укр. *запалати (спалахнути)* – англ. *to begin to burn* [2, 204];
- суб'єктна діяльність – звучання з ознакою «починальність»: укр. *забулькати* – англ. *to begin gurgling* [2, с. 188], укр. *заголосити* – англ. *to begin to sob, to howl, to keen (to begin sobbing, howling, keening)* [2, с. 192], укр. *загриміти* – англ. *to begin to thunder, to roll* [2, с. 193], укр. *загудіти* – англ. *to begin to drone*; (про сигнал) *to hoot* [2, с. 193], укр. *задзвеніти* – англ. *to begin to ring, to jungle, to tinkle, to clank (to begin ringing)* [2, с. 193], укр. *закричати* – англ. *to begin to cry* [2, с. 197], укр. *заохати, заохкати* – англ. *to begin to moan, to sigh, to groan* [2, с. 203], укр. *запищати* – англ. *to begin to squeak, to scream* [2, с. 205], укр. *зашипіти* – англ. *to begin to hiss* [2, с. 217], укр. *зашкварчати* (про вогкі дерева) – англ. *to begin to sputter*; (на сковороді) *to begin to sizzle* [2, с. 217], укр. *зацебетати* – англ. *to begin to chirp (to twitter)*; перен. (швидко заговорити) *to begin to chatter* [2, с. 217], укр. *зат'юхкати* – англ. *to begin to warble*; укр. *затарабанити* – англ. *to begin to drum, to bang, to knock, to hammer* [2, с. 213], укр. *заспівати* – англ. *to begin to sing*; (про птахів) *to pipe*; (про півня) *to crow* [2, с. 211], укр. *засоніти (засонти)* – англ. *to begin to sniff* [2, с. 212], укр. *засичати* – англ. *to begin to hiss* [2, с. 210];
 - суб'єктна діяльність – різноспрямований рух із ознакою «починальність»: укр. *захитатися* – англ. *to begin to swing, to rock, to sway*; перен. *to begin to waver, to hesitate, to vacillate*, укр. *заметушитися* – англ. *to begin to fuss, to bother, to bustle* [2, с. 201], укр. *заплигати* – англ. *to begin to jump, to leap, to caper, to hop* [2, с. 206];
 - суб'єктна діяльність – мовлення з ознакою «починальність»: укр. *загомоніти* – англ. *to begin to speak (to begin speaking)* [2, с. 193], укр. *зацокотіти* – англ. *to begin to rattle* [2, с. 216];
 - суб'єктний стан із ознакою «починальність»: укр. *засвербіти* – англ. *to begin to itch*, укр. *закашляти* – англ. *to begin to cough (to begin coughing)* [2, с. 196], укр. *зачванитися* – англ. *to begin to boast*, укр. *закипати* – англ. *to begin to boil* [2, с. 196], укр. *зашумувати* – англ. *to begin to ferment* [2, с. 217].

2. Українське дієслово з префіксом **за-** – англійські граматики-лізовані конструкції із інформативно недостатніми дієсловами **to get, to turn, to become, to grow** у поєднанні з прикметниковими формами (виражає починальний процесуальний стан перетворення ознаки): укр. *зазеленіти* – англ. *to turn green* [2, с. 195], укр. *запустіти* – англ. *to grow desolate, to become deserted* [2, с. 208], укр. *засиніти* – англ. *to become (gradually) blue* [2, с. 208], укр. *засумувати* – англ. *to become sad* [2, с. 212], укр. *зачервоніти* – англ. *to grow red* [2, с. 216].

3. Поодинокі словесні (однослівні) еквіваленти: укр. *зачервоніти* – англ. *to colour, to redden, to blush, to flush* [2, с. 216].

У лексикографічних фіксаціях, зокрема в перекладах українських префіксальних дієслів із префіксом **за-** із значенням «починальність» не завжди витримується вживання англійського аналітичного еквівалента з дієсловом **to begin**, що концентрує семантику початковості. Так, наприклад, у Великому українсько-англійському словнику до дієслова *заблищати* подано такі англійські відповідники: англ. *(to begin) to shine (sparkle, glitter)*; *вода заблищала на сонці* – *the water glittered (sparkled) in the sunshine*; *його очі весело заблищали* – *his eyes began to twinkle, there was a twinkle in his eyes*; *її очі радісно заблищали* – *her eyes began to shine (sparkle) with pleasure (joy)* [2, с. 187].

В українському художньому мовленні дієслова із префіксом **за-** можна вважати часто вживаними, вони становлять своєрідну стилістичну домінанту: *Слуги забігали, загомоніли, забряжчали ключами* (І. Нечуй-Левицький); *Затремтіли в оратора руки. Забігали очі* (О. Довженко); *Перегода трохи, дівчина знову вскочила в хату, затупала голими ногами... захукала в руки* (Панас Мирний).

Українське дієслово з префіксом **по-** (в основному виражає процесуальний мікроденотат «суб'єктна дія – односпрямований рух із ознакою «починальність») – а) англійське фразове дієслово: укр. *побігти* – англ. *to run away (off)* [2, с. 142], укр. *полетіти* – англ. *to fly off* [2, с. 183], укр. *поливати* – англ. *to strike out* [2, с. 184]; б) англійське дієслово із прислівниковим модифікатором: укр. *попливти, поплисти* – англ. (про людину, тварину, неживі речі) *to swim along* [2, с. 467], укр. *поповзти* – англ. *to crawl along* [2, с. 467], укр. *побігти* – англ. *to run along* [2, с. 467]; в) англійська описова конструкція: укр. *побігти* – англ. *to break into a run* [2, с. 443], укр. *полетіти* – англ. *to make a flight* [2, с. 460].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, аналіз системи українських дієслів у проекції на процесуальний денотат із ознакою «починальність» у зіставленні з англійськими відповідниками дає можливість зробити такі висновки: (1) денотати (мікроденотати) з ознакою «починальність» як «третій член» зіставного аналізу забезпечують виокремлення таких дієслів, окремих описових конструкцій в обох мовах, їхнє дослідження у проекції на позамовні чинники, порівняння виражальних засобів окремих лексем, лексико-семантичних груп та семантичних полів, спроектованих на вираження того чи іншого мікроденотата; (2) «починальність» як фазове значення дієслівного роду морфолого-словотвірної категорії є більшою мірою дериваційною, ніж граматичною (морфологічною) категорією українського дієслова; (3) емпіричність виділення значення «починальність» у конкретній лексемі підтверджується формально: префіксами *за-*, *по-* в українських дієсловах, емпіричним представленням онтології значення та значенням доконаності граматичної категорії аспектуальності – в англійській мові; (4) фазове значення «починальність» властиве переважно українським дієсловам та англійським описовим конструкціям, які виражають процесуальний мікроденотат «діяльність – звучання», «діяльність – різноспрямований рух»; для інших мікроденотатів значення «починальність» є менш властивим в обох мовах; (5) вираження «починальності» в українській дієслівній системі (за допомогою префіксів *за-*, *по-*) засвідчує граматичний синтетизм цієї категорії, в той час як описові англійські конструкції з *«to begin»* – майже суцільний аналітизм відмежування цього значення у морфолого-дериваційній категорії аспектуальності в англійській мові.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
2. Великий українсько-англійський словник (Comprehensive Ukrainian English Dictionary) / уклад. : Є. Ф. Попов, М. І. Балла. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Чумацький шлях, 2006. – 704 с.
3. Городенська К. Г. Дієслово / К. Г. Городенська // Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; [за ред. чл.-кор. НАН України Івана Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – С. 217–297.

4. Жлуктенко Ю. О. Аспекти контрастивної лексикології / Ю. О. Жлуктенко // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 2–8.
5. Іваницька Н. Б. Система значеннєвих варіантів семантичного макрокомпонента категорії процесуальності українських та англійських дієслів / Н. Б. Іваницька // Мовознавство. – 2007. – № 3. – С. 62–68.
6. Іваницька Н. Б. Співвідношення дієслівних найменувань процесуальних денотатів в українській та англійській мовах / Н. Б. Іваницька // Українська мова. – 2007. – № 3. – С. 44–53.
7. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов / І. В. Корунець. – К. : Либідь, 1995. – 238 с.
8. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 324 с.
9. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова кн., 2006. – 512 с.
10. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – Киев : Знання, 2004. – 326 с.
11. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 283 с.
12. Словник української мови. В 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
13. Толковый словарь русских глаголов. Идеографическое описание: Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы / под ред. Л. Г. Бабенко. – М. : АСТ Пресс, 1999. – 704 с.

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red. V. T. Busel. – Kyiv, Irpin : VTF «Perun», 2002. – 1440 s.
2. Velykyi ukrainsko-anhliiskyi slovnyk (Comprehensive Ukrainian English Dictionary) / uklad. Ie. F. Popov, M. I. Balla. – 4-te vyd., vypr. ta dop. – K. : Chumatskyi Shliakh, 2006. – 704 s.
3. Horodenska K. H. Diieslovo / K. H. Horodenska // Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy : Akadem. hramatyka ukr. movy / I. Vykhoanets, K. Horodenska ; [za red. chl.-kor. NAN Ukrainy Ivana Vykhoantsia]. – K. : Univ. vyd-vo «Pulsary», 2004. – S. 217–297.
4. Zhluktenko Iu. O. Aspekty kontrastyvnoi leksykolohii / Iu. O. Zhluktenko // Movoznavstvo. – 1989. – № 6. – S. 2–8.
5. Ivanytska N. B. Systema znachennievnykh variantiv semantychnoho makrokomponenta katehorii protsesualnosti ukrainskykh ta anhliiskykh diiesliv / N. B. Ivanytska // Movoznavstvo. – 2007. – № 3. – S. 62–68.
6. Ivanytska N. B. Spivvidnoshennia diieslivnykh naimenuvan protsesualnykh denotativ v ukrainskii ta anhliiskii movakh / N. B. Ivanytska // Ukrainska mova. – 2007. – № 3. – S. 44–53.
7. Korunets I. V. Porivnialna typolohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov / I. V. Korunets. – K. : Lybid, 1995. – 238 s.

8. Kocherhan M. P. Osnovy zistavnoho movoznavstva / M. P. Kocherhan. – K. : Akademiia, 2006. – 324 s.
9. Levytskyi V. V. Semasylohyia / V. V. Levytskyi. – Vynnytsa : Nova kn., 2006. – 512 s.
10. Manakyn V. N. Sopotavytelnaia leksykologiiia / V. N. Manakyn. – Kiiev : Znannia, 2004. – 326 s.
11. Sokolova S. O. Prefiksalnyi slovotvir diiesliv u suchasni ukrainskii movi / S. O. Sokolova. – K. : Nauk. dumka, 2003. – 283 s.
12. Slovnyk ukrainskoi movy. V 11 t. – K. : Nauk. dumka, 1970–1980.
13. Tolkovuyi slovar russkikh glaholov. Ydeografycheskoie opisaniie: Angliiskiie ekvivalenty. Sinonimy. Antonimy / pod red. L. H. Babenko. – M. : AST Press, 1999. – 704 s.

Иваницкая Нина, Иваницкая Наталья. Межъязыковая корреляция украинских глаголов с признаком «начало» и их английских соответствий. Предлагаемая статья содержит результаты межъязыкового анализа украинских глаголов и их английских соответствий, объединенных признаком «начало» как одной из микрокатегорий глагольной категории «процессуальность». Внимание сосредоточено на корреляции синтетических и аналитических средств выражения этой микрокатегории в каждом из языков. Установлено системные закономерности корреляции украинских и английских языковых структур, которыми выражаются процессуальные микроденотаты с фазовым признаком «начало». Доказано, что «начало» как фазовое значение глагольного рода морфолого-словообразовательной категории аспектуальности в большей степени деривационное, нежели морфологическое по своей природе. Выяснено, что фазовое значение «начало» свойственно преимущественно украинским глаголам и английским описательным конструкциям, которые выражают процессуальный микроденотат «действие – звучание», «действие – разнонаправленное движение»; для других микроденотатов значения «начало» есть не таким распространенным. Выражение семантического признака «начало» в украинской глагольной системе свидетельствует о грамматическом синтетизме этой категории, тогда как описательные английские конструкции с «to begin» определяют тенденции аналитического отграничения этого значения в морфолого-деривационной категории аспектуальности в английском языке.

Ключевые слова: украинская глагольная система, английская глагольная система, процессуальный денотат (микроденотат), семантический признак «начало».

Ivanytska Nina, Ivanytska Natalia. Interlanguage Correlation of Ukrainian Verbs with Semantic Shade of Starting and their English Equivalents. The article presents the results of the comparative analysis of the Ukrainian verbs and their English equivalents explicating the processing microdenotatum with the meaning «starting». The conclusion is focused on the correlation of the synthetic and analytic means and certain language forms of the «start phase» which is analyzed on the basis on processing denotatum. The article proves that «starting» as phase meaning of

verbal morphemic and derivative category is treated to be more derivative than morphological category by nature. The phrase meaning of «starting» is believed to be a sign of Ukrainian verbs with the meaning «action-sound», «action-movement» which have correlation with English analytical models. The authors give proofs that morphemic expressing of the verbal meaning «starting» demonstrates grammatical synthetic tendency of this category while analytical English models with the word «to begin» point out analytical features in the sphere of the aspect categories.

Key words: Ukrainian verbal system, English verbal system, processing denotatum (microdenotatum), semantic meaning «starting».

УДК 811.161.2'367.633

Лариса Колібаба

АКТУАЛІЗОВАНІ ПРИЙМЕННИКИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВИХ СФЕРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

У статті досліджено явище актуалізації прийменників як одну з тенденцій розвитку прийменникової системи української літературної мови початку ХХІ ст. Залежно від ступеня актуалізації проаналізовані прийменники поділено на дві групи: 1) прийменники, що після тривалої перерви повернулися до активного мовного вжитку; 2) прийменники, використання яких активізувалося на початку ХХІ ст. Виявлено та схарактеризовано актуалізовані прийменники, що за радянського періоду були витіснені на периферію мовного вжитку, а нині повертаються до активного функціонування у зв'язку з посиленою увагою суспільства до української історії та мови. Установлено та проаналізовано групу прийменників, що не зазнали відкритого тиску в радянський період, проте перебували на периферії прийменникової системи, а сьогодні формують її центр як органічні для граматичного ладу української мови одиниці. Визначено функціонально-стильові сфери вживання актуалізованих прийменників в українській літературній мові початку ХХІ ст., оцінено доцільність їхнього використання з погляду мовної практики.

Ключові слова: актуалізація, активізація, прийменники, публіцистичний стиль, науковий стиль, словник.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Прийменники – це найдинамічніший, найвідкритіший тип службових одиниць, у кількісному та якісному складі якого під впливом екстра- та інтра-лінгвальних чинників постійно відбуваються зміни. Ці зміни виявля-